

Women and Torah Study

Part I - Bible and Talmudic Sources

דברים פרק יא

(יט) ולמדתם אתם את בניכם לדבר בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך:

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף כט עמוד א

תנינא להא דת"ר: האב חייב בבנו למולו, ולפדותו, וללמדו תורה, ולהשיאו אשה, וללמדו אומנות... ומנין שאין אחרים מצווין ללמדה? דאמר קרא: **ולמדתם אותם את בניכם - ולא בנותיכם**

משנה מסכת סוטה פרק ג משנה ד

...אומר **בן עזאי** חייב אדם ללמד את בתו תורה שאם תשתה תדע שהזכות תולה לה **רבי אליעזר** אומר כל המלמד בתו תורה כאילו לומדה תפלות ..

Part II - What is "Tiflut"?

רמב"ם על משנה מסכת סוטה פרק ג משנה ד [R Moshe Ben Maimon, 1138-1204, Spain]
למדה תפלות, ענינו כאלו למדה תפלות והוא השוא ודברי ההבל

רש"י מסכת סוטה דף כא עמוד ב [R Yitzhak ben Shlomo, 1040-1105, France]
כאילו - שמתוכה היא מבינה ערמומית ועושה דבריה בהצנע.

Part III – Rambam's Position

רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק א הלכה יג

1) אשה שלמדה תורה יש לה שכר אבל אינו כשכר האיש, מפני שלא נצטווית, וכל העושה דבר שאינו מצווה עליו לעשותו אין שכרו כשכר המצווה שעשה אלא פחות ממנו,

2) ואף על פי שיש לה שכר צוו חכמים שלא ילמד אדם את בתו תורה, מפני שרוב הנשים אין דעתם מכוונת להתלמד אלא הן מוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן, אמרו חכמים כל המלמד את בתו תורה כאילו למדה תפלות,

3) במה דברים אמורים בתורה שבעל פה אבל תורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחלה ואם למדה אינו כמלמדה תפלות.

Part IV - Exceptions?

ספר חסידים (מרגליות) סימן שיג [R. Yehudah ben R. Shmuel He-Chasid, 1140-1217, Germany]

חייב אדם ללמוד לבנותיו המצוות כגון פסקי הלכות, ומה שאמרו שהמלמד לאשה תורה כאלו מלמדה תפלות זהו עומק תלמוד וטעמי המצוות וסודי התורה אותן אין מלמדין לאשה ולקטן, אבל הלכות מצוות ילמד לה שאם לא תדע הלכות שבת איך תשמור שבת וכן כל מצוות כדי לעשות להזהר במצוות.

מעין גנים [רבי שמואל ב"ר אלחנן יעקב הרקוולטי]

ומאמר חכמינו כל המלמד את בתו תורה כאלו מלמדה תפלות אולי נאמר כשהאב מלמדה בקטנותה שגם במעלליה תתנכר אם זך ואם ישר פעלה, דודאי כי האי גונא איכא למיחש שרוב הנשים דעתן קלות מבלות זמנן בדברי הבאי וכרובן כן חטאו מקוצר רוח, אמנם הנשים אשר נדב לבן אותנה לקרבה אל המלאכה מלאכת ה' מצד בחירתן בטוב במה שהוא טוב, הן הנה תעלינה בהר ה' תשכונה במקום קדשו כי נשי מופת הנה, ועל חכמי דורן לאדרן להדרן לסדרן לחזק ידיהן לאמץ זרועותיהן וכו', עשי והצליחי ומן השמים יסייעוך

שולחן ערוך יורה דעה הלכות תלמוד תורה סימן רמו [R Yosef Karo, 1488-1575, Tzfat]

סעיף ו

כב) אשה שלמדה תורה יש לה שכר, אבל לא כשכר האיש, מפני שאינה מצווה ועושה. ואף על פי שיש לה שכר, צוו חז"ל שלא ילמד אדם את בתו תורה, מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת להתלמד, ומוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן. אמרו חכמים: כל המלמד את בתו תורה, כאילו מלמדה תפלות (פי' דבר עבירה). בד"א בתורה שבע"פ אבל תורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחלה, ואם מלמדה אינו כמלמדה תפלות (רמב"ם וסמ"ג ולא כמקצת ספרי הטור). הגה: ומ"מ חייבת האשה ללמוד דינים השייכים לאשה...

שולחן ערוך הרב הלכות תלמוד תורה פרק א סעיף יד [R Shneur Zalman of Liady, 1745-1814]

ומכל מקום גם הנשים חייבות ללמוד הלכות הצריכות להן לידע אותן כמו דיני גדה וטבילה ומליחה ואיסור יחוד וכיוצא בהם וכל מצוות עשה שאין הזמן גרמא וכל מצוות לא תעשה של תורה ושל דברי סופרים שהן מזהרות בהן כאנשים.

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ג סימן פז [R Moshe Feinstein, 1895-1986, Russia/NY]

לימוד משניות לבנות..

הנה בדבר שנמצאו בתי ספר לילדות ולנערות שנקראו בשם בית יעקב וכדומה שרוצים ההנהלה והמורים ללמוד עמהן משניות, הנה הרמב"ם פ"א מהלכות ת"ת ה"ג... עכ"פ משניות שהוא תורה שבע"פ צו חכמים שלא ילמדום והוא כאילו למדום תפלות, ולכן צריך למונעם מזה ורק פרקי אבות משום שהוא ענייני מוסר והנהגות טובות יש ללמדם בהסבר לעוררן לאהבת תורה ולמדות טובות, אבל לא שאר המסכתות ומתוך הפשיטות אקצר וגומר בברכה לכת"ה שירביץ תורה ויראת שמים לעולם.

Part V - 'The Times they are Changin'

R Yisrael Meir Kagan (Chafetz Chaim), Likutei Halakhot, Sotah 3 [1839-1932, Radun]

...It appears that all this applies to earlier times, when all children lived in their parents' home, and the bond of tradition was strong for each individual; each learning from their forefathers, as the verse says, "Ask your father and he will tell you." In that context, we were able to say that women should not learn Torah but rather learn from their father's behavior. However, today, due to our great sins, that the bond of tradition is very weak, and people no longer live in their parents' home, in particular those who go abroad to study secular wisdom, it is certainly a great mitzvah for women to learn Chumash, prophets, writings, wisdom of the sages, such as ethics of our fathers, Menorat Hamaor and similar books, in order that they strengthen their holy faith. If we don't do this, they will certainly stray from G-d's ways, and come to violate the entire Torah.

R Aharon Lichtenstein, "Torah Study for Women"

To my mind it is desirable and necessary, not only possible to provide intensive education for women even from *Torah She'be'al Peh* sources, whether resorting to the argument that since women are engaged in all professions, why should they be specifically limited regarding torah, or because of the words of the Chafetz Chayim (when Beit Yaakov was founded), that if the Rambam can say that it is necessary to teach a convert the essentials of Judaism, an individual who grows up in a Jewish context should all the more so be afforded such an education...

That is to say it is clear that it is necessary to provide a woman with the education and knowledge that make it possible for her to realize a strong and rooted faith and to face reality with dignity. Women today receive a broad general education and many attend universities, and there they come into contact with diverse worldviews and philosophies, to the point that the knowledge and values of Torah are urgently required by women...

In my opinion, what is necessary in order for women to be adequately prepared from a Torah perspective for practical living is far more than what she is being taught today. Torah education for women must be strengthened both quantitatively as well as qualitatively, including the teaching of all aspects of Torah.

Regarding Torah study for women, there is an additional aspect, i.e. the obligation to ensure the continuity of the Jewish tradition...for this purpose it is desirable that the learning be intensified, because in this way, she deepens her own commitment, her sense of responsibility. When something is well-learned, it creates personal commitment....

In the same vein, I am not opposed to teaching women Talmud. From a practical point of view, this is somewhat difficult because many women seem to lack the motivation, a societal support is missing and, more importantly, there is lacking a desire to be unconditionally committed to such learning in the future. It is necessary to understand that in Talmud study, the first steps are difficult, and they do not naturally engage ones interest...since one should not be blind to present societal realities, it is clear that it is improbable that women will develop the same level of intensity as that of men. I am also not convinced that it is desirable to press women to study Talmud in such an intensive form. After all, Halakha does differentiate between men and women in this matter, and their respective lives roles are also different. But when one speaks about the ability to study a page of Talmud, to understand and enjoy it, I see no reason to deny these teachings to women. And it is even necessary to establish this as an integral part of the school curriculum, an actual shiur. This is the way I teach my daughter and so was my wife educated. This seems to me to be the recommended approach regarding women in our generation...

R Chaim David Halevi, "Aseh Licha Rav" [1924-1998, Tel Aviv]

It seems like in earlier periods of history, when it was the sole job of women to run the household, and women were not educated at all, there was a concern that the study of torah wisdom...would cause damage to those women who had no access to other knowledge...however in our times, where women learn general wisdom with great seriousness, why should they be prevented from learning Torah?

R Yehuda Henkin

Rambam wrote that "the Sages commanded that a man not teach his daughter Torah." Everywhere in Rambam's *Mishneh Torah*, the phrase "the Sages commanded" (*tzivu hakhamim*) signifies proper and desirable behavior but not an enforceable *isur veheter*. Thus, in *Hilkhot De'ot*:3 he wrote: "The Sages commanded to be extremely meek and they also commanded to distance oneself from anger," and in 3:1, "The Sages commanded that a person not refrain from anything but what the Torah prohibited"... In *Hilkhot Talmud Torah* 2:5: "The Sages commanded, limit your business and occupy yourself with Torah." In *Hilkhot Ishut* 14:4: "Therefore the Sages commanded that a person should never marry more than four wives." In *Hilkhot Matanot Ani'im* 10:17: "The Sages commanded that poor people and orphans should be part of his household," and also see 10:18. In *Hilkhot Malveh v'Loveh* 1:3: "The Sages commanded, your friend's property should be as dear to you as your own." In *Hilkhot Nahalot* 7:13: "The Sages commanded that during his lifetime a man should never display preference for some of his children over others." With the possible exception of multiple wives, all of these are exhortatory and are not formal *halakhot*. In the same way, Rambam's statement, "The Sages commanded that a man not teach his daughter Torah because most women are

not oriented to learn" is not a categorical decree, but a general recommendation. Its source is R. Eliezer's statement, "anyone who teaches his daughter Torah," which is also not in the form of a halakhic decree; R. Eliezer did not say, "It is forbidden to teach one's daughter Torah." It therefore comes as no surprise that there have been exceptions, and that some scholars taught Talmud directly to their daughters.

All this in a generation that needs it. Rashi explained *tiflut* as being that a woman might use her learning to help her sin without being caught, and Resp. *Maharil* wrote that even were there a mitzvah to teach women it would be necessary to abrogate it because of "*eit la'asot laShem*." In their days everyone was outwardly religious, and the concern was only lest there be hidden deviation. That is not the case today, when anyone who wants to become openly non-observant.

Today, women who are highly educated in secular subjects but are lacking in Torah contrast the shallowness of their Jewish knowledge with the depth and interest they find in other fields. This is the opposite of the situation described by Rambam; it is the precisely the poverty of women's Torah education that leads them to imagine the Torah as being trivial. "*Eit la'asot laShem*" today is to expand and deepen woman's Torah studies, on condition that there are Halachic grounds for doing so, as I have shown. To seek to prevent all women from learning Talmud as in previous generations is an example of the "piety of fools" and causes souls to be lost, God forbid. But even without this consideration, to the extent that they are exceptions to the majority it is permitted to teach women Talmud.

לא צריך אישה גברית

אך רוב הנשים אינן כברוריה ואחרות. גם אסתר אינה דגם לחיקוי להיות מלכה, או דבורה, להיות שופטת. ומי דגם לחיקוי? שרה רבקה רחל ולאה! הן היו נשים גדולות וצדיקות, חכמות ועמקניות.
אם אישה יראת שמים מחליטה שלימוד תורה יקרב אותה אל בוראה, מה טוב. אך בשום אופן לא מתוך חיקוי למעשי הגברים. הכל תלוי בגישה. אם אישה מצהירה שהיא זהה לגבר, אז אין זה נכון. שניהם חשובים וטובים, יש לנשים מה ללמוד מגברים, ולגברים מה ללמוד מנשים, אך אין לחקות אלו את אלו. האיש והאישה גם יחד נבראו בצלם אלוהים, אולם הם ממלאים שליחויות שונות.

**“On the Election of Women”
September 1919 - Jerusalem**

(Translation - Zvi Zohar)

An Open Letter!

To the Hon. Committee of the Mizrahi Association,

I was honored to receive your request that I express my opinion concerning the pending question of electing women to the assembly of the representatives of the Jews of the Land of Israel. Despite my not being worthy of being approached, I consider that circumstances require that I expound my opinion on this matter, with greatest possible brevity.

It seems to me that the issue can be analyzed under three headings:

- a) Regarding the law (*din*), whether the matter is permitted or forbidden
- b) Regarding the general good, whether good for Israel will result from an affirmative answer or from a negative one
- c) Regarding the ideal, whether our moral consciousness opposes the prospect or supports it

We must expound our attitude on each of these three aspects, for I wish the discussion to be addressed to all our ranks: to the fully faithful of Israel, for whom the halakhic ruling is central; to those for whom the nation's good is decisive; and to those whose main regard is for the moral ideal in itself.

Regarding the law, I have nothing to add to the words of the rabbis who came before me. In the Torah, in the Prophets, and in the Writings, in the *halakhab* and in the *aggadab*, we hear a single voice: that the duty of fixed public service falls upon men, for “It is a man's manner to dominate and not a woman's manner to dominate”

(*Yevamot* 65b), and that roles of office, of judgment, and of testimony are not for her, for “all her honor is within” (Ps. 45:14). Striving to prevent the mixing of sexes in gatherings is a theme that runs through the entire Torah. Thus, any innovation in public leadership that necessarily brings about mixing of the sexes in a multitude, in the same group and gathering, in the routine course of the people's life, is certainly against the law.

Next to be discussed is the aspect of the general good. Regarding this, I think it is our duty to inform all our brethren, whatever their orientation—all of whom surely wish the good of our nation and the enhancement of our rights in the Land of Israel—of the foundation of the British government's [Balfour] declaration, which has planted for us a young shoot from which redemption will grow. The declaration rests on the correct view, shared by the best of the gentiles and the best of the British people particularly, that our link to the Land of Israel is something divinely sanctified. They are influenced in that view by the holy light of the Bible, which is treated as holy by the greater part of civilized nations today. And the spirit of the Bible is perceived even now by the weightiest part of the world as leaning generally to the side of modesty, fearing any depravity which might come into the world by reason of human weakness with respect to the sexual impulse. The special feeling of respect towards woman is therein based, and [her role is] centered on domestic life, the improvement of inner life, and all the delicate human works branching out from them.

The enemies of Israel—both internal and external—make much use nowadays of the libel that the young [*yishuv* in] Israel has lost its link to the Holy Book, and therefore has no right to the biblical land. Our duty is to take up stations and demonstrate to the whole world that the soul of Israel is alive in its true character and that the biblical land is deserved by the biblical people, for with all its soul it lives in the spirit of the Holy Land and of the Holy Book.

So it is indeed the truth that in the inwardness of their spirit our sons are “God's disciples” (following Isa. 54:13),

and their life's ideal is completely holy and biblical.

Hence our holy duty is to see to it that the inception of our movement towards a measure of [autonomy based on] our own political-social character be properly marked by the sign of biblical integrity and purity with which our life has been imbued from time immemorial. This will be so only if we avoid the European novelty—alien to the biblical spirit and to the national tradition deriving from it—of women's involvement in elections and public life, which is tumultuous and noisy and involves multitudes.

It is worth emphasizing that we are treading the path of our redemption not in order to be mere followers of European culture, which at least as to morality and the purity of virtues is defunct (as acknowledged by all penetrating critics who are not awed by the appearance of its imposing stature), but in order to proclaim evermore unto the entire world our message, vigorous, holy and clear, just as it springs from our internal fountainhead. In any event, in the present context, we ought to walk upright at this time of great need to emphasize our national character in our social life upon our land. We can rest assured that this assertiveness will confer upon us in the world far more than we might attain by imitating others, a course of action that usually results from inner weakness.

Finally, as to the ideal: Deeply imprinted in our soul is the ideal of being unblemished by any sin. When this ideal is realized, the world will be purified, and proper and safe

ways will be found for the delicate and holy participation of Woman, the mother in Israel, in public life, both generally and particularly, with wholesome influence and in accordance with her special inner worth, thus fulfilling the vision: "Every woman of worth is a crown unto her husband" (Prov. 12:4). But this future vision is as yet not even glimpsed in temporal cultural life, which, though outwardly well groomed, is rotten within. So any step we take in the course of our public life that carelessly disregards our outlook concerning Woman's present and future worth—something that is deeply imprinted in our spirit—merely impedes this ideal course. Only Israel's return to its land, to its setting and its kingdom, and to its holy spirit, its prophecy and its Temple, will eventually bring into the world that sublime light, for which all noble souls of all humanity yearn.

And this will surely come about only through maintaining our true character, in accordance with all the laws and ordinances by which the Torah instructs us in the ways of life of exalted glory, of supreme freedom, and of redemption.

This is my inner conviction, which I convey to you, my beloved brothers, in the integrity of my heart, awaiting prompt liberation and with God's blessing from Zion and Jerusalem.

Respectfully,
Abraham Isaac Ha-Kohen Kook

Rav Kook, "On Women's Voting"

April 1920-Jerusalem

To the many who have asked about the participation of women in the election of the Constitutive Assembly... Now, as then, I must say that I am unworthy of your having sent me [this query], for I see a strong need to convene a great assembly of the rabbis of the Land of Israel, which would decide the matter....

We believe our outlook on the life of society is more delicate and pure than that of the other civilized nations in general. Our family is sacred to us in a much deeper way than it is to all the modern world, and this is the basis of the happiness and dignity of the Woman of Israel. In other nations, the family is not the foundation of the nation, nor is it as stable and deep as it is amidst us. For this reason, they are not so taken aback by the cracks in family life, and the consequences of those breaks will not cause such harm to their national life. The psychological basis for calling for public participation in elections by the name of "women's rights" arises fundamentally from the unhappy position of the mass of women amidst these nations. If their family situation had been as peaceful and dignified as it is generally in Israel, the women themselves, as well as men of science, morality and high ideals, would not demand what they call "rights" of suffrage for women, in the common fashion, a step that might spoil domestic tranquility (*shalom bayit*) and ultimately lead to a great deterioration of political and national life in general. But out of their desperation and bitterness, the result of male coarseness that spoils family life, the women of other nations thought to receive, through some public empowerment, help in ameliorating their wretched situation at home, without regard to the further breaches

המשפחה היא לנו יסודה של האומה, בית יעקב יבנה את עם ישראל. אנו מכינים את בנין האומה על פי טבע נפשנו. הננו תמיד מוכנים להכריז על דבר החובה המוסרית של ההקשבה לדעת האשה בכל בית בישראל גם בנוגע לשאלות כלליות חברתיות ומדיניות. אבל הדעה המוסכמת מוכרחת היא לצאת דוקא מן הבית. מהמשפחה בתומתה, והמשועבד להוציא אותה לרשות הרבים הוא האיש אבי המשפחה שעליו מוטלת חובת פרסומה של הדעה המשפחתית. וכשאנו דורשים מן האשה שהיא תצא לרשות הרבים המדינית, ותסתבך בפרסום דעתה בשאלות בחירות ומדיניות בכלל, אז אנו עושים אחת משתי אלה: או שהיא מתלמדת על ידי זה בחנופה, להחניף לאיש ולתן את

קולה על פי קולו, שלא כפי הכרתה, שאנו מקלקלים בזה את מוסרה ואת חופשה הפנימי. או שעל ידי מהומות הדעות וחלוקיהן, נהרס מצב שלום הבית והבדקים הקליילים שבמשפחה מוכרחים להביא פרץ גדול באומה...

אני חושב שבפעם הזאת, צריכים דוקא אחינו המודרניים לעשות לפנינו משורת הדין שלהם, ולותר על דרישתם החדשה, ואז כשיעלה בידינו לרכז את האומה הלא יתברר מאליו לאיזה צד נוטה הוא רוח האומה בכללה, וזה הלא דבר פשוט הוא שאין מלעיטים לשום אומה שבעולם דרכי תרבות בעל כרחיה. ואפילו אם היה הצדק, עם אלה האומרים, שהתוכן של המוסר, הדורש את מה שקוראים שיווי הזכויות של הנשים והשתתפותם הצבורית על פי הנוסח המודרני הוא דבר נאה ומתקבל, ולא כמו שמוכר לנו על פי רוחנו אנו שהוא בעדנו דבר כעור ואינו מתקבל! מכל מקום הלא כל אומה תאמר, שהיא מערכת את הטוב ואת הרע, את היפה ואת הכעור, על פי ערכיה היא, וגם אנו חפצים לבנות את עולמנו על פי הערכים שלנו. על פי חשבון הנפש שלי, צריכה טענה זו להכנס אל הלב של כל הנפשות הישירות, החפצות בבנין האומה באמת, שמהם יש לקוות שנבנה בארץ בצורה הגונה של חיים מדיניים הראויים לשמם....

בציפית ישועה ורגשי כבוד, אחיכם ועבדכם הנאמן אברהם יצחק הכהן קוק.

Rav Ben Zion Ouziel, On Halakha (From the introduction to Mishpetei Uziel responsa)

In every generation, conditions of life, changes in values, and technical and scientific discoveries create new questions and problems that require practical solutions. We are not permitted to avert our eyes from these issues and say Torah prohibits anything new, i.e., anything not expressly mentioned by earlier sages is automatically forbidden. We may not simply declare such matters permissible, nor can we let them remain vague and unclear, with each person acting with regard to them as he wishes. Rather, it is our duty to search all halakhic sources, and, based on what they explicate, to derive responses that address current-day issues. In all my halakhic responsa, I never inclined towards leniency or strictness according to my own personal opinions; rather, my intentions were always to search and discover the truth. Gathering all of my intellectual strength, I walked in the light of earlier halakhic masters, whose waters we drink and whose light enlightens us; with this holy light, which issues from the concealed Light of God, I illuminated my eyes..

ש"ת משפטי עוזיאל כרך ד - חושן משפט סימן ו

(לחושן משפט סימן ה"ל).

השתתפות האשה בבחירות למוסדות הצבור

תשובה זו כתבתי בשעתה לשם ברור הלכה לעצמי, ולא רציתי לפרסמה ולהורות בשאלה זאת הלכה למעשה, אולם עתה אחרי ששאלה זאת נפתרה מאליה מצאתי לטוב לפרסמה משום יגדיל תורה.

א. זכות האשה בבית המורשים ומוסדות ההנהלה הצבורית והישובית

שאלה זו היתה לסלע המחלוקת בארץ ישראל ומפניה הזדעזעה ארץ ישראל כולה. וכרוזים ואזהרות, חוברות ומאמרים בעתונים נתפרסמו חדשים לבקרים לאסור את השתתפות הנשים בבחירות לגמרי; אלה סמכו דבריהם על דין תורה ואלה על שמירת גדר המוסר והצניעות, ואלה על שלום הבית המשפחתי, ודעת כולם היתה נשענת על אותה ההגדה "חדש אסור מן התורה"...

שאלה זאת עצמה מתחלקת לשני סעיפים: א) הבחירה האקטיבית הפועלת - לבחור. ב) הבחירה (הפאסיבית) הפעולית - להבחר.

על הראשונה לא מצאנו שום יסוד ברור לאסור, ואין הדעת מקבלת לשלול מהנשים זכות אישית זאת, כי הלא בבחירות אלה מרכיבים אנו אלופים לראשינו ונותנים יפוי כח לנבחרינו לדבר בשמנו, לסדר את עניני ישובנו ולהטיל מסים על רכושנו, והנשים בדרך ישר או בדרך אי - ישר מקבלות עליהן מרותן של נבחרים אלה, ונשמעות להוראותיהן וחקיהם הצבוריים והלאומיים, ואיך אפשר לתפוס החבל בשני ראשין: להטיל עליהן החובה המשמעתית של נבחרים העם, ולשלול מהן זכות בחירתן? ואם יאמרו לנו להוציאן מכלל הבחורים מפני שדעתן קלות ואינן יודעות לבחור בראויים לעמוד בראש הצבור, אף אנו נאמר: א"כ נוציא מכלל הבחורים גם את האנשים שהם קלי הדעת, שלא יחסרו לעולם מקרב הארץ, ואולם המציאות מטפחת על פנינו ומראה לנו שגם בעבר וגם בתקופתנו זאת, נשים בנות השכלה ודעת הן כאנשים, לישא וליתן למכור ולקנות ולנהל את עניניהן באופן הכי טוב, והאם נשמע כדבר הזה שממנים אפוסטרופסים על אשה גדולה שלא מדעתה?

ומה שאמרו ר"ל דעתן קלות (שבת ל"ג וקדושין פ') יש לו מובן אחר לגמרי, וכן מה שכתוב אין חכמה לאשה אלא בפלך (יומא ס"ו) אינו אלא מליצה יפה להשתמש מלהשיב על שאלתה, ובאמת התלמוד עצמו מעיד שאשה זאת עצמה היתה חכמה, ואמר: שאלה אשה חכמה את ר' אליעזר. ומפורש אמרו ר"ל: ויבן ה' את הצלע, מלמד שנתן הקדוש ברוך הוא בינה יתירה לאשה (נדה מ"ח).

ומשום פריצות? איזו פריצות יכולה להיות בדבר הזה, שכל אחד הולך אל הקלפי ומוסר את כרטיס בחירתו, ואם באנו לחוש לכך לא שבקת חיי לכל בריה, ואסור יהיה ללכת ברחוב, או להכנס לחנות אחת אנשים ונשים יחד, או שאסור יהיה לישא ולתת עם אשה משום שעל ידי כך יבואו לידי קרוב דעת, וממילא גם לידי פריצות, וזה לא אמרו אדם מעולם.

ומשום שלום הבית? יפה כתב הרה"ג המחבר יצ"ו: א"כ נשלול זכות הבחירה גם מהבנים והבנות הסמוכים על שלחן אביהם, אבל באמת אין כאן מקום לאיבה, שחלוק ההשקפות מתבטאות באיזו צורה שהיא, ואין אדם יכול לכבוש את השקפתו ודעותיו. ואולם האהבה המשפחתית המיוסדת על העבודה המשותפת היא די חזקה, שאינה נפגמת במאומה מחלוקי השקפות כאלה.

דבר חדש חידש לנו הרה"ג ד"ר ריטטער לשלול זכות הבחירה מהנשים לפי שאינן קהל ולא עדה ולא נמנו לפקיד בני ישראל ולא התילדו למשפחותם (גוף המאמר איננו לפני כעת ואת זה למדתי מתוך דבריו, שם). אכן נניח שאינן קהל ולא עדה ולא משפחה ולא פקידים ולא כלום. אבל, אינם יצורים שנבראו בצלם וברדעת? והאם אין להם ענינים משותפים הקשורים אל אספת הנבחרים, או הועד שיבחר על ידו, ושהן נשמעות לו בהוראותיו בכל הנוגע לרכושן, חנוך בניהן ובנותיהן?

ובכן, אחרי שלא מצאנו שום רמז לאיסור זה, אין אני מוצא שום צד של זכות להתנגד או אפילו לסרב לשאלה, שחלק מהצבור רוצים בו, ואולי שעל כגון זה נאמר: אפילו צ"ט אומרים לחלק ואחד אומר לבזו לזה שומעים שאמר כהלכה (פאה פ"ד מ"ב). וגדולה מזאת אמרו: וסמכו עליו נשים כדי לעשות נחת רוח לנשים (חגיגה ט"ז), ואף על גב דמחזי כאיסור, ומכל שכן בנידון זה שאין צד איסור בדבר, והמניעה מלשתפם תהיה להם לעלבון והונאה, בודאי שכגון זה צריכים אנו לתת להן זכותן.

ב. הנשים בתור נבחרות

ספרי דברים פרשת שופטים פסקא קנז

(טו) שום תשים, מת מנה אחר תחתיו. **מלך, ולא מלכה.** אשר יבחר ה' אלהיך בו, על פי נביא. מקרב, ולא מחוצה לארץ. אחיך, ולא מאחרים.

רמב"ם הלכות מלכים פרק א

הלכה ה

אין מעמידין אשה במלכות שנאמר עליך מלך ולא **מלכה**, וכן כל משימות שבישראל אין ממנים בהם אלא איש.

תלמוד בבלי מסכת נדה דף מט עמוד ב

מתני'. כל הכשר לדון - כשר להעיד, ויש שכשר להעיד ואינו כשר לדון.

תוספות מסכת נדה דף נ עמוד א

כל הכשר לדון כשר להעיד - וא"ת והרי אשה דכשרה לדון כדכתיב בדבורה והיא שופטה את ישראל בעת ההיא ובשלהי פ"ק דב"ק (דף טו). דרשינן אשר תשים לפנייהם השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה וכי היכי דהאי קרא מיירי בנדון נמי בדיינין כדדרשינן בהמגרש (גיטין פח): לפנייהם ולא לפני עובדי כוכבים ואשה פסולה להעיד כדאמר בפרק שבועת העדות (שבועות דף ל). !

וי"ל דה"ק כל איש הכשר לדון כשר להעיד

אי נמי נהי דבנידונין הוי אשה בכלל מ"מ בדיינים אין אשה בכלל ודבורה היתה דנה ע"פ הדיבור אי נמי לא היתה דנה אלא מלמדת להם הדיינים...

תוספות מסכת בבא קמא דף טו עמוד א

אשר תשים לפנייהם השוה הכתוב אשה לאיש - וי"ל דההיא דפרק בא סימן (נדה ד' ט): באיש איירי כלומר כל איש הכשר לדון כשר להעיד ומדכתיב (שופטים ד) והיא שפטה את ישראל בדבורה אין להביא ראיה דאשה כשירה לדון דשמא היו מקבלין אותה עליהם משום שכינה...

חידושי הרשב"א מסכת בבא קמא דף טו עמוד א

וי"ל דמתניתין דנדה באנשים מיירי ולא בנשים ואפשר שהאשה כשרה לדון מדכתיב בדבורה והיא שפטה את ישראל בעת ההיא, ומיהו אין ראיה משם דשמא לא שהיא בעצמה דנה אלא שמלמדת להם ודנין על פיה, וא"נ בשקבלוה עליה

אולם אני מסתפק בדבר אם הלכה זו היא משום פסול האשה לדיינות או משום כבוד הצבור, ונפקא מינה במקום שאין ב"ד ממנין אותה אלא חלק מן הצבור בחרים בה בתור שלוחם וב"כ, לצד הראשון גם זה לא מהני כמו שאין היחיד רשאי לקבל עליו עדות אשה בעניני גטין וקידושין, וכדומה, הואיל והתורה פסלה אותה, ולצד השני יש לומר שמהניא בחירתם שרק הצבור כולו או הדיינים אינם רשאים למנותה למשרה צבורית אבל חלק מן העם רשאי לבחור בה בתור שלוחם וב"כ.

והנה ממה שכתב התוס' לחד תרוצא שדבורה היתה שופטת משום דקבלוה עליהם יש להוכיח דמהניא קבלתם אפילו כשהצבור כולו מקבלים אותה, ואף לתירוצם שנבחרה על פי הדבור יש לומר דמהניא קבלתם אלא שאינם רשאים לעשות כן מפני כבוד הצבור... הא למדת שאין איסור בדבר למנות אשה למשרה צבורית ומותר למנותה בשעת הצורך אלא שיש בזה משום עלבון הצבור דלא אישתכח להו מאן דדאין להו אלא חד נוקבא.

ולפי זה ברור הדבר שגם דברי הספרי מתפרשים כן שאין ממנים מלכה על הצבור על ידי מנוי בית דין משום כבוד הצבור. ולכן היחיד או היחידים רשאים וזכאים לבחור בה ובזכותם של בוחריה מצטרפת היא לחבר הנבחרים.

והוא הדין אשה מולכת בתור יורשת יחידה של בית המלכות או בזכות פעולותיה וצורך השעה, כדבורה בשעתה...

אבל חקירתנו תהיה אם דברי הספרי ופסק הרמב"ם הם הלכה פסוקה, או שיש ראיות מוכיחות לסתור את זה מהלכה. בהשקפה ראשונה היה נראה לומר, שכיון שהלכה זו לא נזכרה בתלמוד לא במשנה ולא בגמרא, ומכיון שלא נאמרה הלכה זאת של אסור מנוי אשה לפרנס על הצבור שנוהג גם היום, בדברי הפוסקים, הרי זו הלכה דחוייה...

ג. מנוי של שררה לנשים

אולם אעפ"י שבררנו שאין מהתלמוד שום רמז לדחות את הנשים מכל מנוי של שררה, עדיין יש לבעל דין מקום לחלוק ולומר: אין לא ראינו ראיה. לזאת אני אומר להביא ראיה מפורשת לסתור. דהנה למדנו מדברי התוס' (נדה נ' ד"ה כל הכשר) דלחד תירוצא ס"ל דאשה כשרה לדון, משום דקרא דאלה המשפטים אשר תשים לפנייהם, נאמר גם על הדיינים, וממנו למדנו דהשוה הכתוב אשה לאיש לכל דינים שבתורה, וזו היא הוכחה ברורה שהתוס' לא ס"ל הדרשה דכל משימות שאתה משים, דאם לא כן איך אפשר למנות דין לאשה והצבור יהיו חייבים להתדיין לפנייה, האין זו משרה של שררה?

וגם לתרוצם השני שסוברים התוס' דאין אשה כשרה לדון הא כתבו: אי נמי שהיתה מלמדת, ולתירוץ זה אנו מוכרחים לומר כי מה שנאמר ויעלו אליה בני ישראל למשפט, שהיו זקוקים להוראותיה המשפטיות, ופסלותה של האשה לפי תירוץ זה, הוא רק לקבל הטענות והעדויות, אבל היא כשרה להיות שופטת במובן של מורה הוראה ומחוקק, והאין זאת שררה של כבוד? ומזה מוכח דאין הלכה זאת של הספרי מקובלת לפסק הלכה מוחלט.

ואם עדיין הלב מהסס בדבר, ובאמת שכך צריך להיות ולא לדחות הספרי ופסק הרמב"ם בהוכחות ודיוקים כל שלא מצאנו מפורש נגד דעתם, בכל זאת יש מקום להכשיר בחירתם מטעם אחר, והוא: שלא נאמרה הלכה זאת אלא במנוי הנעשה ע"י סנהדרין, אבל בשאלתנו אין כאן מנוי אלא קבלה, שעל ידי הבחירות מכריע רוב הקהל את דעתו הסכמתו ואמונו לאותם הנבחרים, שהם יהיו באי כחו לפקח על כל עניניהם הצבוריים, ועל זה אפילו הרמב"ם מודה שאין כאן שום שמץ של אסור..

וכ"כ הרשב"א ז"ל: ל"ל (שדבורה) לא שופטת ממש היתה אלא מנהגת כשופטים ששפטו את ישראל, ואף על גב דאמרינן בספרי שום תשים עליך מלך ולא מלכה, התם לא מינו אותה אלא היו נוהגים בה כדין מלכה והיו נוהגים על פיה (הרשב"א שבועות ר"פ שבועת העדות) ומרן החיד"א ז"ל הביא מה שכתוב בספר זכרון דברים למהר"א הכהן פרחיה משם ספר כת"י ודבורה היתה מנהגת כדין מלכה, והם הם דברי הרשב"א (ברכי יוסף חושן משפט סימן ז' ס"ק י"א). מכאן אתה למד שכל איסור של שימת אשה לשררת הצבור אינו אלא בדרך מנוי על ידי הסנהדרין.

הרי ברור שאף לדברי הספרא שרי לקבלה בתור שופטת. כלומר: מנהיגה, ודנה כדרך שמותר לקבל אחד מן הקרובים, ולכן במנוי של בחירות שהוא קבלת הנבחרים עליהם לאלופים, מדינא יכולים לבחור גם בנשים ואפילו לדעת הספרי והרמב"ם. ולא מצאנו בדברי הראשונים שם חולק על זה.

Cont of the Teshuva....

Law and Morality

Nevertheless, there is still basis for doubt—namely, that even though from a legal standpoint the acceptance [of an elected woman] is valid and people may elect her on the grounds that they have accepted her over them, from the standpoint of morality and conventions of modesty there might be a prohibition. Correctly did the author, Rabbi Hirschenson, write that ethics and Torah are one. But here, too, one must conclude that since the Torah prohibited only the appointment of a woman [by the *beit din*], there is no basis for a prohibition on grounds of licentiousness; for if there were such grounds, the Torah would never have permitted it. Still, in order to be cautious in matters of law, we shall investigate the matter along these lines as well, and we shall see if there are grounds here for concern about licentiousness.

Logic dictates that in no serious assembly or worthy discussion is there licentiousness. Daily, men meet and negotiate with women in commercial transactions, and yet all is peace and quiet. Even those inclined to sexual licentiousness will not contemplate the forbidden while seriously transacting business. Our rabbis did not say “Do not engage in much conversation with a woman” (*Avot* 1:5) except as regards idle, needless chatter; for that sort of conversation leads to sin, but not so debate over important, communal issues. Meeting in the same enclosed area for the sake of public service—which is tantamount to service of the Divine—does not habituate people to sin or cause levity; for all Jews, men and women alike, are holy, and not suspected of violating conventions of modesty or morality....

Further proof can be brought from the teaching (*Megillah* 23a): “All may ascend to reading of the Torah [to the quorum of seven], even a child, even a woman, but the sages ruled that a woman should not read the Torah in public out of respect for the community” (*kevod ha-tsbun*), that is in order to preclude the inference that there are no men in the community who can read from the Torah. But they did not rule in this way out of concern over licentiousness.

Finally, I have seen a newly contrived basis for not giving women the right to participate in elections (even to vote)—namely, out of consideration for the prohibition of flattery, lest a woman insincerely cast her vote for the individual or party that her husband favors. *Sefer Malki Ba-Qodesh* wrote correctly that such is not flattery but the upright nurturing of love. To which I would add: Would that this would be the case, that every woman would esteem her husband to the extent of suppressing her will on account of his. One might even voice this reason in favor of giving [women] the right to vote, so that a wife might thereby show love and esteem to her husband, and peace thereby abound in the house of Israel. If we have come to suspect as much, the opposite actually makes sense—namely, to worry that she in fact be opposed to her husband's opinion and flatter him by saying that she agreed with it, for the sake of peace or out of fear. Yet if so, we would need to institute open, non-secret elections; for this suspicion holds true for children, relatives, lovers, and friends. Such, however, is not deceitful flattery but comes under the rubric of (*Yevamot* 85a) “One may distort the truth for the sake of peace.”

E. Conclusions:

- 1) A woman has an absolute right of participation in elections so that she be bound by the collective obligation to obey the elected officials who govern the nation.
- 2) A woman may also be elected to public office by the consent and ordinance of the community.